

JEROEN BOSCH BIJNA COMPLEET WEER THUIS

Het mooiste uit de hel

Het werk van Jeroen Bosch is nog mooier en rijker dan we dachten. Dat is de belangrijkste les van de Bosch-tentoonstelling die zaterdag opengaat en waarop het grootste deel van zijn bewaarde oeuvre te zien is.

‘Het uilennest’ van Jeroen Bosch. De kunstenaar hield van deze vogel. Museum Boijmans van Beuningen

‘Het uilennest’ van Jeroen Bosch. De kunstenaar hield van deze vogel.

‘Johannes op Patmos’, een prachtige bruikleen uit de Gemäldegalerie in Berlijn.

Volgende groep afbeeldingen in deze set

Negen jaar hebben de voorbereidingen geduurd om de 500ste sterfdag van de schilder Jheronimus Bosch te herdenken in zijn thuisstad 's Hertogenbosch. Het was een stoutmoedig plan. De stad bezit immers geen enkel authentiek werk van de kunstenaar dat als ruilmiddel kon worden ingezet om de broodnodige bruiklenen bij buitenlandse musea los te weken. Maar wie niet sterk is, moet slim zijn.

Professor Jos Koldeweij, de curator van de uiteindelijke tentoonstelling, stelde voor om vanuit Den Bosch een project op te zetten en te financieren om het volledige oeuvre van Bosch wetenschappelijk te onderzoeken. Ook de spitstechnologie van het moderne laboratorium zou erop worden losgelaten, en waar nodig zouden stukken gerestaureerd worden. En ja, daar hadden de buitenlandse musea wel oren naar.

Het resultaat is niet alleen dat de Bosch-studie een stevige sprong voorwaarts maakte, met onder meer een splinternieuwe oevrecatalogus uitgegeven door het Mercatorfonds, maar ook dat de Bosch-tentoonstelling nu een feit is. Liefst 17 van de 24 bewaarde schilderijen van de meester, en 19 van zijn 20 tekeningen, zijn op de tentoonstelling in het Noordbrabants Museum present. Plus nog tientallen getijdenboeken en missalen, beelden, kelken, wapenborden en werken van navolgers en medewerkers van Bosch' atelier. Geen moment krijg je op deze retrospectieve het idee dat dit toch maar een klein oeuvre is.

Opgeknapt

De tentoonstelling wordt thematisch gepresenteerd. Zo zijn er ensembles over de stad van Bosch en een schitterende zaal met tekeningen. Maar omdat Bosch nu eenmaal een laatmiddeleeuwse en dus christelijke kunstenaar was, zijn de meeste thema's religieus, van het leven van Christus tot het Laatste Oordeel. Juist in die religieuze schilderijen, zoals de voorstellingen van hemel en hel, is de fantasie van de kunstenaar op haar sterkst. Bosch moet heel goed naar de werkelijkheid gekeken hebben, maar daarna ging zijn verbeelding er onstuitbaar mee aan de haal.

Er zijn voor de kunstliefhebbers heel wat redenen om de volgende maanden naar Den Bosch te trekken. Om te beginnen worden de werken die in de loop van het onderzoeksproject als 'Bosch' werden erkend, er voor het eerst getoond. Het gaat om het schilderij met de Verzoeking van Sint-Antonius uit een museum in Kansas, en een verbluffende tekening met een Hellelandschap uit een Antwerpse particuliere collectie. Je raakt niet uitgekeken op de wemeling van figuurtjes en gedrochten die op dit helse carnaval rondbanjeren.

Erg de moeite waard zijn ook de restauraties van negen schilderijen. Het Laatste Oordeel uit het Groeningemuseum in Brugge ziet er met zijn heldere, zachte kleuren effenaf prachtig uit, en dat geldt ook voor de Christoforus uit het Museum Boijmans. Maar de grootste verrassing zullen voor velen de eveneens opgeknapte Visioenen van het hiernamaals zijn uit het Palazzo Grimani in Venetië. Bosch is natuurlijk niet de eerste schilder die je in Venetië gaat opzoeken, maar ze hebben hem daar dus wel op zijn allerbest. Je staat er trouwens van versteld hoe druk verspreid dit kleine oeuvre vandaag is, van Berlijn tot New York, van Wenen tot Valencia.

En dan is er het traditionele aardigheidje van vele retrospectieven, namelijk dat werken die over verschillende musea verspreid raakten, voor één keer weer bij elkaar komen. Bij Bosch gaat het om de Landloper, een verzaagde triptiek waarvoor je vandaag liefst vier musea moet bezoeken – en dan mis je nog het cruciale middenpaneel, dat verloren ging.

Kruisdraging

In ons land wordt het links en rechts betreurd dat de Kruisdraging van het Museum voor Schone Kunsten van Gent niet als een echte Bosch werd erkend door het wetenschappelijk team van het Bosch-project. Het werk hangt ook niet in 's Hertogenbosch.

Nu is iedereen het erover eens dat die Kruisdraging, met de onvergetelijke grimassen van Christus' beulen, een buitengewoon schilderij is. Maar als je de authentieke Bosch-werken die op de tentoonstelling hangen, vergelijkt met het Gentse stuk, wordt het toch duidelijk dat er grote

verschillen bestaan. Juist de krioelende verbeelding van Bosch, waarin de meest onwaarschijnlijke en fantasierijke wezens voorkomen, ontbreekt volledig op de Kruisdraging, die meer dramatisch is. Tel daarbij de aanlegtekening die onder de verflaag zit, en die veel schetsmatiger is dan bij de meeste echte Bosch-werken, en je begrijpt hoe de specialisten van Den Bosch tot hun visie gekomen zijn.

Laat u dat vooral niet tegenhouden om het feest van de fantasie in die stad te gaan bezoeken. U zult er verkwikt van terugkomen – zo fris is Bosch gebleven.

'Jheronimus Bosch – Visioenen van een genie' in het Noordbrabants Museum, 's Hertogenbosch, van 13 februari tot 8 mei (*****)